

ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES

Cilt / Volume : 1
Sayı / Issue : 1
Güz / Autumn 2017

ISSN: 2602-2966

Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Hakemli Süreli Yayıncıdır
Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
The Journal of Asian Studies International Social Science, Peer-review Published
Spring and Autumn to be published two times a year.

KURULUŞ - ESTABLISHMENT
2017

ASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ
Cilt: 1 Sayı: 1 GÜZ/2017 ISSN: 2602-2966

**Gazi Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama
ve Araştırma Merkezi Adına Sahibi**
Prof. Dr. İbrahim USLAN
Gazi Üniversitesi Rektörü

Kurucu

Prof. Dr. Varis ÇAKAN

Editörler

Prof. Dr. Varis ÇAKAN
Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Yrd. Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Sinan DEMİRTÜRK

İngilizce Editörü

Dr. Oğuzhan BİLGİN

Sekreteryä

Döndü AKIN

Stajyer Öğrenci

Manolya PAKER

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Can ÖZÇİÇEK

Baskı ve Cilt

Gazi Üniversitesi Matbaa İşletmesi ve Ahşap İmalathanesi Müdürlüğü

Sertifika No

0105846

Yazışma ve Haberleşme Adresi

Gazi Üniversitesi Asya Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi
Gazi Üniversitesi Rektörlük Kampüsü
06500 Teknikokullar/ANKARA / Tel:0312-2023787

E-Posta: asyam@gazi.edu.tr / **Web Sitesi:** asyam.gazi.edu.tr

E-dergi: asyaarastirmalari.gazi.edu.tr

Asya Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makalelerin yayımcının yazılı izni olmadan bir kısmı veya tamamı herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayımlar eser sahiplerine aittir; Gazi Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES
Volume: 1 Issue: 1 AUTUMN/2017 ISSN: 2602-2966

On Behalf Of Gazi University,
Center Of Asian Studies
Prof. Dr. İbrahim USLAN
Rector of Gazi University

Founder

Prof. Dr. Varis ÇAKAN

Editors

Prof. Dr. Varis ÇAKAN
Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Yrd. Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ

Desk Editor

Dr. Sinan DEMİRTÜRK

English Editor

Dr. Oğuzhan BİLGİN

Secreteria

Döndü AKIN

Student Inturn

Manolya PAKER

Cover and Page Design

Can ÖZÇİÇEK

Printing and Binding

Gazi Üniversitesi Matbaa İşletmesi ve Ahşap İmalathanesi Müdürlüğü

Certificate No

0105846

Correspondence and Communication

Gazi University Asian Studies Application and Research Center
Gazi University Main Campus
06500 Teknikokullar/Ankara/TURKEY / Tel:+ 90-312-2023787
E-Mail: asyam@gazi.edu.tr / **Web Site:** asyam.gazi.edu.tr
E-Journal: asyaarastirmalari.gazi.edu.tr

Some or all of the articles published in the Journal of Asian Studies can not be reproduced in any way and transmitted electronically without the written permission of the publisher. The ideas, opinions, assumptions in the works belong to the owners of the works; Gazi University can not be held responsible.

Yayın Kurulu/Editorial Board

- Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL İstanbul Yeditepe Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan
Prof. Dr. Alimcan İNAYET Ege Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Elman NESİROV Devlet İdarecilik Akademisi
Prof. Dr. Fatma AÇIK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hakan KIRIMLI Bilkent Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hiroaki HUZIE Osaka Üniversitesi Öğretim Üyesi/Japonya
Prof. Dr. İbrahim MARAŞ Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Semerkant Üniversitesi/Özbekistan
Prof. Dr. Kâzım SARIKAVAK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. M.Öcal OĞUZ Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK Gazi Üniversitesi /Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ Gazi Üniversitesi /Türkiye
Prof. Dr. Patrik K.MEYER Universitas Muhammadiyah Yogyakarta/Endonezya
Prof. Dr. Refik TURAN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Salim KOCA Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Takashi OSAWA Osaka Üniversitesi/Japonya
Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU Michigan State University/ABD
Prof. Dr. Varis ÇAKAN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Üçler BULDUK Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER Gazi Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Giray FİDAN Gazi Üniversitesi/Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Gülcemal JORAYEVA Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan
Yrd. Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ Gazi Üniversitesi/Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Dinmukhamed KELESBAYEV Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Dr. Sinan DEMİRTÜRK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Dr. Kim HYUN –Sook Kuzeydoğu Asya Tarih Vakfı/Güney Kore
Dr. Behruz BEKBAİY Allameh Tabataba'i Üniversitesi Öğretim Üyesi/İran
Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA/ Ukrayna

Bu Sayının Hakemleri/Referee Of This Issue

- Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL
Prof. Dr. Güray KIRPIK
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Prof. Dr. Refik TURAN
Prof. Dr. Salih ÇEÇEN
Prof. Dr. Üçler BULDUK
Doç. Dr. Bekir Tümen SOMUNCUOĞLU
Doç. Dr. Erdal AKSOY
Doç. Dr. Erdinç YAZICI
Doç. Dr. Giray FİDAN

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Eski Orta Asya'da Tabiat, İklim, İnsan Unsuru <i>The Elements of Nature, Climate and Human in Ancient Central Asia</i> Prof. Dr. Salim KOCA	1
Bozkır Kültür Çevresinde At, Göçer-ev ve Demir <i>The Horse, Nomadic Dwelling and Iron in the Context of the Steppe Culture</i> Prof. Dr. İlhami DURMUŞ	19
Yeni İpek Yolu Projesi: Beklentiler Sorunlar ve Gerçekler <i>The New Silk Road Project: Expectations, Problems and Truths</i> Prof. Dr. Varis ÇAKAN	35
<i>The Analysis Of The Constitutional Amendments And Discussions On The 2017 Presidential System Referandum As An Example For The Problems Of Turkey Political Culture</i> Dr. Oğuzhan BİLGİN	53
Çin İstihbaratı; Deskriptif Bir Bakış <i>Chinese Intelligence: A Descriptive View</i> Arş. Gör. Kadir Ertaç ÇELİK	67
Türkmenistan'daki Sivil Savaş <i>Civil War in Turkmenistan</i> G.İ. KARPON. Çeviren/Translator: Gurbangeldi GUTLIYEV	75
Uluslararası Hukuk Bakımından Çin'in Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Politikasına Bir Bakış <i>In terms Of International Law; An Overview Of China's Politics on the Uyghur Autonomous Region</i> Manolya PAKER	93
TANITMALAR / REWIEWS	
ÜLKE TANITIMI: Geçmişten günümüze Çin <i>Country Presentation: From Past to Present China</i> Prof. Dr. Varis ÇAKAN	111
KİTAP TANITIMI: Nobel İktisat Ödüllü Ronald Coase ve Ning Wang'ın Kaleminden "How China Became Capitalist? Çin Nasıl Kapitalist Oldu?" İsimli Eser Üzerine <i>Book Introduction: "How China Became Capitalist?" by Awarded the Nobel Prize Ronald Coase and Ning Wang's</i> Arş. Gör. Yasemin İŞİK	131
Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin 2017 Yıllık Faaliyetleri 2017 <i>Annual Activities of Asian Studies Application and Research Center</i> Volkan TİRYAKİOĞLU	139

SUNUŞ

Gazi Üniversitesine bağlı olarak 2011’de kurulan ve Orta Doğu ve Orta Asya Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak faaliyet gösteren merkezimiz görülen lzüm zerine 30 Temmuz 2017’de Resmi Gazete’de yayımlanan yeni yönetmelik ile *Asya alışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi* adını almış ve çalışmalarına devam etmektedir. Merkezimiz Asya sınırları içinde yer alan tüm bölgelere yönelik araştırmalar yapmak, Asya lkelerinin çeşitli üniversitelerinde faaliyet göstermekte olan araştırma ve uygulama merkezleri ile birlikte araştırma ve geliştirmeye yönelik projeler üretmek, yürütmek ve uygulamak, niversite çatısı altında faaliyet göstermekte olan tüm sosyal ve beşeri bilimler bölümlerine çalışma alanlarıyla ilgili kaynak temin etmek ve akademik destek vermek, Asya lkelerindeki benzer araştırma kurumları arasında disiplinler arası bir yaklaşımla araştırma yapmak, Asya ile ilgili tarihi ve güncel olayları akademik bir bakış açısıyla değerlendirerek kamuoyuna takdim etmek, güncel bilgileri toplayarak değerlendirmek, uygun görülen araştırma sonuçlarını ve uzmanlar tarafından hazırlanan güncel raporları Türk ve dünya kamuoyuyla paylaşmak suretiyle Türkiye ile Asya lkeleri arasında karşılıklı güven duygularını geliştirmek, ortak tarihi miraslarımıza birlikte sahip çıkmak, ve korumak amacıyla hareket eden merkezimiz, Asya ile ilgili düzenli olarak yapmakta olduğu uluslararası kongreler, sempozyumlar konferans ve panelleri sürdürmekle birlikte Asya’nın tarih, coğrafiyası, kültürü ve arkeolojisi gibi tüm sosyal ve beşeri bilim alanları ile ilgili konuların araştırıldığı, tartışıldığı ve analiz edildiği *Gazi Üniversitesi Asya Araştırmaları* adlı Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi çıkarmaya karar vermiş ve elinizdeki bu Gz 2017 sayısıyla yayın hayatına başlamıştır.

Geçmişten günümüze kadar Asya ile ilgili olarak yazılan kaynaklardan, arkeolojik bulgulardan ve doğrudan ana kaynakların işığında yapılan araştırma eserlerinden yararlanmak suretiyle Asya’daki devletler ve akraba topluluklarının tarihini, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını, tarihi süreç içinde dünya medeniyetlerine katkılarını, Asya’daki millet ve toplulukların dünyanın diğer kıtalarındaki milletler ve topluluklar ile olan ilişkilerini ve bu ilişkilerde yaşanan tarihi ve güncel sorunları bilimsel yöntemlerle inceleyerek çözüm yollarını ortaya koyan makalelere, her sayıda bir Asya lkesi ile Asya ile ilgili olarak neşredilen uluslararası ne sahip bir kitap tanıtımına yer vereceğimiz dergimiz şuan için yılda iki defa yayınlanan uluslararası hakemli bilimsel bir dergidir.

İlk sayımızda Prof. Dr. Salim KOCA’nın kaleme aldığı “*Eski Orta Asya’da Tabiat, İklm, İnsan Unsuru*” başlıklı makalesine, Prof. Dr. İlhami DURMUŞ’un kaleme aldığı “*Bozkır Kültür evresinde At, Ger-ev ve Demir*” başlıklı makalesi, Prof. Dr. Varis ÇAKAN’ın kaleme aldığı “*Yeni İpek Yolu Projesi: Beklentiler Sorunlar ve Gerçekler*” başlıklı makalesi, Dr. Oğuzhan BİLGIN’in kaleme aldığı “*The Analysis Of The Constitutional Amendments And Discussions On The 2017 Presidential System Referandum As An Example For The Problems Of Turkey Political Culture*” başlıklı makalesi, Araştırma Görevlisi Kadir Erta ÇELİK’in kaleme aldığı “*Çin İstihbaratı; Deskriptif Bir Bakış*” başlıklı makalesi, G.İ.KARPOV’un kaleme aldığı ve 1919-1920 yıllar arasındaki Türkmenistan’daki iç savaşın konu edildiği

“Türkmenistan’da Sivil Savaş” başlıklı makalesi ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencisi Manolya PAKER’in kaleme aldığı *“Uluslararası Hukuk Bakımından Çin’in Uygur Özerk Bölgesi’ndeki Politikasına Bir Bakış”* başlıklı makalesi yer almaktadır. Kıymetli zamanlarını ayırıp makale göndermek suretiyle dergimizin ilk sayısına katkıda bulunan kıymetli bilim insanlarına huzurunuzda teşekkür eder ve dergimize katkı sağlamaya devam etmelerini istirham ediyoruz.

Dergi editörlüğü olarak dergimizin her sayısında bir Asya ülkesine ağırlık vermeyi ve o ülkeyi tanıtmayı düşündük ve bu ilk sayımızda 21.yüzyılın en büyük ekonomik ve kültür projesi olan Yeni İpek Yolu Projesi’nin mimarı ve lokomotif gücü olan Çin ile ilgili makalelere ağırlık verdik ve ülke olarak da Çin’i tanıtmaya çalıştık.

Bu vesile ile değerli bilim insanlarının ve okuyucularımızın yayın hayatına yeni başlayan Gazi Üniversitesi Asya Araştırmaları Dergisi’ne katkılarını bekler, birbirinden kıymetli yazar ve saadetler getirmesini dileriz.

Editörler Kurulu

PRESENTATION

Established in 2011 in the Gazi University and operating as Research and Application Center for Middle East and Central Asia Studies has decided to implement the new regulation published on the Official Journal on July 30, 2017 and continues to work as the *Asian Studies Application and Research Center*. Our Center conducts research on all regions within the Asian borders, produces, conducts and implements projects for research and development together with research and application centers operating in various Universities of Asian Countries and works with all the social and human sciences departments operating with the universities to provide relevant resources and academic support, to conduct research among similar research institutions in Asian countries through an interdisciplinary approach, to evaluate the historical and current incidents related to Asia with an academic view, to present it to the public, to collect and evaluate current information so our center has decided to publish "*Gazi University The Journal of Asian Studies*" the International Journal of Social Sciences has started publishing this issue in Fall 2017.

We publish our articles with the history, political, social, economic and cultural life of Asia's states and relatives in Asia, their contributions to the world's civilizations and Asia in the historical process, through the use of research sources made from the past to the present in relation with Asia through archaeological finds and direct research of the main sources. We publish promotion of a book with an international reputation about Asian country by examining the relations between nations and communities in the world and their historical and current problems through scientific methods. This journal is an internationally recognized scientific journal published twice a year.

The articles of this first issue are, "*Nature, Climate, Human Element in Ancient Middle Asia*" by Prof. Dr. Salim KOCA, "*The Horse, Nomadic Dwelling and Iron in the Context of the Steppe Culture*" by Dr. İlhami Durmuş, "*New Silk Road Project: Expectations, Problems and Truths*" by Varis ÇAKAN, "*The Analysis Of The Constitutional Amendments And Discussions On The 2017 Presidential System Referandum As An Example For The Problems Of Turkey Political Culture*" by Dr. Oğuzhan BİLGİN, "*China Intelligence: A View of Deskriptive*" by Research Assistant Kadir Ertaç ÇELİK, about civil war in Turkmenistan between 1919-1920 "*Civil War in Turkmenistan*" by G. İ.KARPOV, "*In terms Of International Law; An Overview Of China's Politics on the Uyghur Autonomous Region.*" by the student of Gazi University International Relations Department Manolya PAKER. We would like to thank you precious scientists who contributed to the first issue of our journal by posting precious time and posting articles, and we would like to ask you to continue contributing to our journal.

As editors of the journal, we decided the emphasis of an Asian country in every issue and to introduce that country and we have focused on the articles about China which is the architect and locomotive power of the New Silk Road Project which is the biggest economic and cultural project of the 21st century. We also introduced the China.

We hereby invite the precious social scientists, academics and readers to Gazi University Journal of Asian Studies, which has just started publishing life, and we wishes to bring precious writers.

Editors Board

ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN ÇİN'İN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ'NDEKİ POLİTİKASINA BİR BAKIŞ

An Overview Of China's Politics on the Uyghur Autonomous Region in terms Of International Law

Manolya PAKER*

Özet

Doğu Türkistan ve Çin arasında tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmeler uluslararası gündemin konusu haline gelmiş ve farklı kültürlerle mensup olan bu iki coğrafyanın hak iddiası ve savları uluslararası sistemi oluşturan diğer aktörlerce tartışmalara sebebiyet vermiştir Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygur Türklerine yönelik kuvvet kullanımı neticesinde yaşanan İnsan Hakları ihlallerine bazı aktörler kendi milli çıkarlarının yönlendirdiği gibi hareket ederek olaylara kayıtsız kalırken; kimi diğer aktörler ise uluslararası hukukun / bilim teknoloji çağının gelmiş olduğu bu noktada kayıtsız kalamamaktadır Çin Halk Cumhuriyeti'nin ise başta kendi anayasası olmak üzere, uluslararası hukuk kurullarına karşı sorumluluğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Doğu Türkistan, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çin Anayasası

Abstract

The developments in the historical process between East Turkestan and China have become the subject of international agenda and the claims of these two geographies belonging to different cultures have caused argument among the other actors constituting the international system. While some actors have been interested to the events by acting as if they were guided by their national interests in the Human Rights violations, which are the result of the use of force by the People's Republic of China against Uighur Turks; some of the other actors remain interested at this point where the international law / science and technology era has come. The People's Republic of China first of all is responsible for its constitution and also for international law committes.

Key words: China, East Turkestan, Humanitarian law, Human Rights Violation, Universal Declaration of Human Rights, Constitution of The People's Republic of China

GİRİŞ

Orantısız kuvvet kullanımının ortaya çıkardığı asimetrik durum, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan-Uygur Özerk Bölgesi üzerinde uyguladığı baskı politikalarının meşruluğu gibi uluslararası hukukça denetime tabi tutulması gereken bu gelişmelere muhatap olan Çin Halk Cumhuriyeti ve Uygur Özerk Bölgesi; uluslararası arena ve

* Stajyer Öğrenci, pakermanolya@gmail.com

Çin'e göre Sincan Bölgesi, tarihi kaynaklarda Doğu Türkistan denilen bu bölgenin uluslararası sistemde hangi niteliğe sahip olduğunun, muhatapların anayasal haklarının hangi serbestiyi getirip/sorumluluğu yüklediği, taraf oldukları veya aralarında yaptıkları anlaşmalarca, uluslararası hukuk sisteminin bu aktörlere ne gibi yükümlülükler getirdiğinin bilinmesi, yaşanan gelişmeleri objektif ve somut bir biçimde değerlendirmenin tek yoludur.

Bu amaç ışığında çalışmamızda Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Özerk Bölgesi üzerinde uyguladığı politikayı; "Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası", "1954 La Hey Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme" ve "1977 tarihli Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına ilişkin 1949 Cenevre Sözleşmesine Ek II. Protokol", "1949 Cenevre Sözleşmesi", "Cenevre Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokol", Bütün bu saydığımız sözleşmelerde ortak olan "3. Madde" dikkate alınarak (3.Madde'de belirtildiği üzere; uluslararası olmayan bazı silahlı çatışmalarda, insancıl amaçlı bazı sınırlamaların ve kuralların uygulanması gerektiği öngörülmüştür) Uluslararası alanda taraf olduğu Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve yukarıda saydığımız andlaşmaların/Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın ilgili maddelerini tanık göstermek suretiyle, insancıl hukuk, uluslararası hukuk bağlamında tarihsel akış içinde yaşanan olayları tanık göstererek inceleyeceğiz.

Öncelikle Doğu Türkistan sorununun niteliğini bilmek, uluslararası konjonktür göz önüne alınarak; soruna taraf aktörlerin davranışlarının, uyguladıkları politikaların meşruluğu ve insancıl hukuk müdahalesinin gerekliliğinin; uluslararası hukuk - insancıl hukuk açısından değerlendirmemizde zemin olacaktır. Bu noktada kullanılacak ölçüt ise sorunun uluslararası mı, yoksa uluslararası olmayan bir niteliğe sahip olup olmadığıdır (<http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararasi-insancil-hukuk/> Erişim 30.07.2017) Söz konusu bölgenin Çin Halk Cumhuriyeti' ne bağlı özerk bir bölge olması ve Çin-Uygur Özerk Bölgesi arasında uzun sürece yayılan anlaşmazlık ve çatışmaları Çin'in kendi sınırları içinde yaşandığından kendi iç meselesi sayması sebebi ile soruna uluslararası nitelik yükleyememekteyiz. Ancak iki taraf arasında yaşanan çatışmaların muhtevasına bakar isek (İnsanın temel haklarının elinden alınması, özgürlüğün ihlal boyutunda kısıtlanması, ardı arkası kesilmeyen katliamlar, toplu öldürmeler) sorunun bir devletin iç meselelerinden öte uluslararası etkiye açık bir niteliğe sahip olduğunu görmekteyiz. Diğer yandan, Doğu Türkistan'daki sorunun en temel çıkış noktalarından biri olan Uygurların bağımsızlık (self-determinasyon) talepleri sorununun uluslararası bir boyut alması noktasında önemli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Çin Halk Cumhuriyeti'nin karşı tepkileri 'muharip' statüsünde değil de 'terörist' statüsünde tanımlaması Doğu Türkistan sorununun uluslararasılaşmış bir çatışma niteliğinde değerlendirmemizi zorlaştırırsa (<http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararasi-insancil-hukuk/> Erişim 30.07.2017) da boyutu ile çok yönlü değerlendirmeye müsait olan bu soruna tek taraflı nitelik yükleyemediğimizden dolayı 'uluslararasılaşmış' kavramını kullanmak daha yerinde olacaktır.

Doktrine göre; İç silahlı çatışmalar (internal armed conflict), genel olarak uluslararası nitelik taşımamaktadır. Bu çatışmalar aynı zamanda "uluslararası nitelik-

te olmayan silahlı çatışmalar” (non-international armed conflict) olarak da ifade edilmektedir. Bununla beraber uluslararası hukukun gelmiş olduğu noktada, devletler, bir silahlı çatışmanın uluslararası nitelikte olmamasına dayanarak o silahlı çatışmaya tamamen kayıtsız kalmamaktadırlar. Dolayısıyla karşımıza “uluslararasılaşan iç silahlı çatışma” kavramı çıkmaktadır (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/2080/21543.pdf>) Devletler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde olması farketmeksizin; gerçekleştirdikleri insancıl hukuk ihlallerinden dolayı daha kapsamlı bir şekilde sorumlu tutulurlar. İç silahlı çatışmanın uluslararasılaşması bu sonuçların doğmasına neden olur. Ancak devletin iç sorunu olarak kabul edilen bir konunun uluslararası boyutuyla ele alınması kolay değildir (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/2080/21543.pdf> Erişim: 30.07.2017) Çin Halk Cumhuriyeti de Uygur Özerk Bölgesi üzerinde kurduğu nüfuza, uyguladığı politikalara ve aralarındaki çatışmalara diğer uluslararası aktörlerin karışmasını kendi iç işlerine karışma olarak nitelendirmektedir ve uluslararası ya da devlet dışı aktörler tarafından; Bölgede İnsan Hakları ihlalleri iddialarını incelemek üzere komisyon kurulup, inceleme ekibi bulundurulmasını kati suretle reddetmektedir. Uluslararası müdahale, özellikle askeri bir müdahale üzerinde geçmişten günümüze yapılan uygulamalara rağmen, devletlerin egemen-eşit bağımsızlığı dolayısıyla ortaya çıkan iç işlerine karışmama ilkesi (BM Şartının 2-7 maddesi), BM Şartının 2-4. Maddesi uyarınca kuvvet kullanımının ya da savaşların (51. maddede belirtilen meşru müdafaa dışında) yasaklanması gerekçeleri ve ortaya atılan siyasi gerekçelerle desteklenen argümanlar nedeniyle meşruiyetleri konusundaki büyük tartışmaları ortaya çıkarmış ve çıkarmaktadır (<http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararasi-insancil-hukuk/> Erişim 30.07.2017)

TARİHSEL ARKA PLANI İLE ÇİN VE DOĞU TÜRKİSTAN TÜRKLERİNİN ETKİLEŞİMİ

Çinliler ve Türklerin etkileşimi Hunlardan başlayıp bugüne kadar devam etmiştir. Belgelenebilen bilgiler ile Türkistan coğrafyasının doğusunun Hun çağlarından başlayarak Türk hakimiyetinde olmuştur. 18. asrın ortalarından başlayarak Doğu Türkistan Çin istilasına maruz kalmış ve günümüze kadar olan süre içinde bu coğrafyada kurtuluşu elde eden 3 bağımsız devlet kurulmuştur KURBA, 1992, S.9).

İlki Yakup Han tarafından kurulan ‘ Kaşgariya Devleti’dir (1865-1877). Yakup Han’ın ölümü ile bu devletin etkinliği son bulmuştur. Zo Zung Tang komutasındaki Çin birlikleri 1878’de Türkistan’ın doğusuna saldırırken Ruslar da batıdan Çin ordusuna yardım etmiştir. 1881’de Moskova’da Çin Mançu imparatorluğu ile Çarlık Rusyası’nın imzaladığı İli Antlaşması’ndan sonra, 1882’de Doğu Türkistan’ın tamamı Çin-Mançu İmparatorluğu ile Rusya arasında paylaşılmıştır. Ruslar bütün batı Türkistan’ı işgal ederken Çinliler Doğu Türkistan’ın önemli bir kısmını işgal etmiştir ve Doğu Türkistan’ın kuzey bölgelerine kadar sınırlarını genişletmiştir. Söz konusu anlaşma ile Ruslara bölüp vermek kaydıyla Doğu Türkistan topraklarına sahip olmuştu. 1882’de Doğu Türkistan’ın tamamını işgal eden Çinliler bu toprağı Ruslarla paylaştı. Ruslar bütün Batı Türkistan’ı işgal ederek Doğu Türkistan sınırına kadar gelmişlerdi. Ruslar ve Çinliler arasında imzalanan ‘ İli Antlaşması’ ile Çin,

Doğu Türkistan'ın 100.000 km² toprağını Rusya'ya bölüp vererek, bugünkü Doğu Türkistan topraklarına sahip oldu (ÖZÖNDER, 1999) Böylece Uygur Türklerinin bağımsızlığı sona erdi. 1884'te ise Çin Mançu İmparatoru Doğu Türkistan'ın adını Çin'in 19. eyaleti olarak 'Yeni hudut, Yeni kazanılmış topraklar' anlamına gelen 'Xinjiang' (Mançu dilinde Ice Jecen) olarak değiştirmiştir, kendi imparatorluk hudutlarına katmıştır. 1911'de Çin'deki Mançu yönetimi yıkıldı. 1911'de Çin'de başlatılan hareket ile Mançu İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Doğu Türkistan Çin Cumhuriyet yönetimi altına girmiştir. Mançu İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla başlatılan milli bağımsızlık hareketleri Doğu Türkistan Türklerini etkiledi ve Doğu Türkistan Türkleri de Çin yönetimine karşı ayaklanarak bağımsızlık mücadelesi vermiştir ve bunun sonucunda 12 Kasım 1933'te Doğu Türkistan Türkleri 'Şarki Türkistan Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Söz konusu cumhuriyet başta İngiltere olmak üzere birkaç ülke tarafından tanınmıştır. Ancak bu devletin ömrü bölgedeki küresel aktörlerin müdahalesi sonucunda fazla yaşayamamış, yaklaşık 1 yıl sonra yıkılmıştır. Tekrar Stalin'in desteğini alan Çin Genel Valisi bölgeyi tekrar işgal etmiştir. 1934'te bölgedeki halkın kendisine Türk denmesini yasaklayan, Uygur kelimesinin kullanılmasını emreden bir genelge yayınlamıştır. 2. Dünya harbi esnasında 3.milli devletlerini kurdukları da 1939'da Çin-Rus işbirliği ile son verilmiştir. Yalta Konferansı'nda alınan karar gereği Doğu Türkistan ile Dış Moğolistan meselesi Rusya ile Çin arasındaki mesele olarak kabul ediliyor ve alınan karar gereği Doğu Türkistan Çin yönetimine bırakılmıştır. Böylece Çin Komünist ordusu 26 Eylül 1949'da Sovyetler Birliği'nin büyük desteğini de arkasına alarak tekrar Doğu Türkistan'a girmiş ve savaşılmadan kazanılmıştır. Doğu Türkistan 3.defa Çin'de iktidar değişince ÇHC sömürgesi altına girmiştir. 1884'ten beri Çin'in bir eyaleti olarak kabul edilen Doğu Türkistan bölgesi 1955'ten itibaren Çinlilerce Uygur Özerk Bölge statüsü verilerek komünist yönetim altına girmiştir. 12 Kasım 1933 yılına gelindiğinde ise Uygur Türkleri 1 sene egemen olabilen ikinci milli devletleri olan "Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti"ni kurmuştur. 12 Kasım 1944 tarihinde tekrardan üçüncü milli devlet "Şarki Türkistan Cumhuriyeti" kurulduysa da 1949'da Rus-Çin işbirliği ile bu devlete son verilmiştir. 13 Ekim 1949'da vuku bulan Komünist Çin İstilasını beraberinde Uygur Türkleri için sömürge olma niteliğini de getirmiştir. Resmi olarak Çin haritası içine alınan (1884) Doğu Türkistan, 1955'e kadar Çin'in bir eyaleti, 1955'ten itibaren Uygur Özerk Bölgesi olarak bugüne ulaşmıştır (ÖZÖNDER, 1999).

Çalışmamıza konu olan iki aktörün etkileşimini yoğun kılan; Doğu Türkistan stratejik-merkezi konumu, doğal kaynakları, önemli enerji geçiş hatlarının ve ticaret yollarının (İpek Yolu) üzerinde olması sebebi ile medeniyetlerin çıkar çatışması yaşadığı bir bölge olma özelliğini sürdürmesidir. Tarih boyunca en büyük medeniyet merkezlerinden birini teşkil eden Doğu Türkistan; Çin, Hint, İran, Türk ve Yunan medeniyetleri arasında köprü olma vazifesini görmüştür (CENGİZ, 1997). Doğu Türkistan, Batı Türkistan'ın Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri ile Pakistan, Hindistan, Keşmir, Tibet, Moğolistan ve Çin ülkeleriyle komşudur (ÖZÖNDE, 1999). Tarih boyunca özellikle 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş süresince önemli bir tampon bölge olarak kullanılmıştır (<http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararası-insancıl-hukuk/>).

Doğu Türkistan'da 122 çeşit maden mevcuttur. Çin kaynaklarına göre bunlar Çin'deki maden çeşitlerinin % 81.3'ünü teşkil etmektedir. Ülkedeki petrol alanlarının yüzölçümü, İngiltere ve Fransa'nın toplam yüzölçümünden fazladır. Sadece ülkenin güneyinde tarım havzasındaki petrol rezervinin 50 milyar ton olduğu İsveç A.B. Petrol Şirketi kayıtlarında mevcuttur. İsveçli araştırmacılara göre ülkede doğal gaz rezervinin 8 trilyon m³ (The Wall Street Dergisi'ne göre 2,5 trilyon m³) olduğu tespit edilmiştir (CENGİZ, 1997, S.16).

Çin, Doğu Türkistan topraklarını kendi bekası dışı yayılma politikası ve devlet çıkarları için kullanmayı resmi politikası haline getirmiştir. Bu toprakların stratejik öneminden diğer devletlerin hatta burada yaşayan Uygur Türklerinin istifade etmesi için çeşitli bastırma politikaları uygulamaktadır. Bu toprakların doğal zenginlikleri ve stratejik konumundan bölgedeki Türklerin istifade edilmesi önlenmekle birlikte, komşu ülkelerinde bölgede faaliyetlerine engel teşkil edici politikalar uygulanmaktadır. Halen Doğu Türkistan halkı dünyaya kapalı bir kutu halindedir ve dışa açılmış değildir. Burada yaşayan halk dünya kamuoyunda izole edilmeye devam edilmektedir. Uluslararası basın-yayın kuruluşları ve havayolları faaliyetlerinin engellenmesi bunun sonucudur.

Çin ve Doğu Türkistan Türkleri Arasında Vuku Bulan Sorunlar – Doğu Türkistan'ın Hak Taleplerine Çin'in Uyguladığı Politikalar

1-Xinjiang Bölgesi'nin Çin'in bölünmez Parçası Olduğu İddiası

Bilindiği gibi Çinlilerce “Xinjiang”, İngilizlerce “Sinkiang” olarak adlandırılan bölgeye bu isim Çinlilerce 1884 yılında verilmişti. Oysa Çinliler bundan önce Doğu Türkistan dahil Çin'in batısındaki bütün bölgeye “Batı Memleketleri” anlamına gelen “Xi-yü” ismini veriyorlardı.

Tarihte birçok Türk Hanedanlıklarının kurulduğu ve Türklerin anayurdu olan Doğu Türkistan gerek doğal özellikler, gerek etnik özellikler, gerek sosyal ve kültürel bakımlardan Han Çinlileriyle meskun olan bölgelerden çok farklı özelliklere sahiptir. İklim şartları, yüzey şekilleri ve hayat tarzı bakımından Çin ile çok esaslı farklara sahip olan Doğu Türkistan, konumu ve özellikleri itibarıyla da Çin coğrafya sahası içinde bulunamaz.

Eski Çin kaynaklarında, tarihte Doğu Türkistan bölgesinde Çin hakimiyetinin ve Han Çinlilerinin bulunmadığına, bugün Çinlilerin “Xinjiang” ismi vererek “Çin'in bölünmez bir parçası” olduğunda ısrar ettiği bölgenin “Türkistan” ismiyle anıldığı bildiren bilgilere rastlanmaktadır. Kaynak gösterecek olursak M.S. 339 senesinde Doğu Türkistan'ın hemen her bölgesini dolaşmış olan meşhur rahip Fa-xien yazdığı hatırasında bu bölgelerde hiçbir Çinliye rastlamadığını kaydeder. Diğer bir Çinli seyyah olan rahip Tang Xüan-zang'ın anlattıkları da rahip Fa-xien'in ifadelerini doğrular mahiyettedir.

Bugün Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek ve Salar gibi etnik grupların Türk ırkına mensup oldukları ilim dünyasınca kabul edilen tarihi ve kültürel bir gerçektir. Nitekim Çin cumhuriyetinin kurucusu olan Sun Zhong-shan 1924 yılında yayınladığı meşhur, San-min Zhu-yi adlı kitabında Doğu Türkistanlılardan bahsederken onlar için “Müslüman Türkler” tabirini kullanmıştır.

Karahanlılar Devleti döneminde Doğu Türkistan'da yetişen meşhur alim Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugat-it Türk adlı eserinde de Türkistan'ın doğuda Yukarı Çin (Hitay Ülkesi) hududundan batıda Kıpçak ve Peçeneklerin bulunduğu Rum hududuna kadar uzandığını yazmaktadır. Bundan başka Orta Asya Türk tarihi ve kültürü üzerinde araştırma yapan Çin haricindeki bütün araştırmacıların eserlerinde "Türkistan" ve "Doğu Türkistan" ifadelerini görmekteyiz (TANRIDAĞLI, 2005).

Nüfus Politikası

ÇHC, ülkenin kendisine ait tarihsel ve milli niteliğini zedelemeyecek şekilde demokrasi ve insan hakları politikalarından yana olduğunu açıklamaktadır. Bu bağlamda uygulanmakta olan üç temsil politikası; etnik grupların ilerlemesini, gelişmiş kültüre yönelişin teşvik edilmesini ve Çin halkının çoğunluğunun temel çıkarlarının gözetilmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla, özerklik politikaları diğer kültürlerin gelişmiş kültür olarak adlandırılan Çin kültürü içinde eritilmesini (benzetme), istikrar adı altında çoğunluğun yani Han kökenli Çinlilerin çıkarlarının korunmasını hedeflemektedir. Bunun sonucu olarak, iç istikrarı etkileyecek her türlü özgürlük ve insan hakları talebi ve girişimi çoğunluğa yapılmış sayılarak terörist eylemler olarak adlandırılmakta ve sert bir şekilde bastırılmaktadır. Sincan Uygur Özerk bölgesinde kalkınma programı ve benzetme politikası kapsamında Çin kültürünün bölgede üstün kültür olarak gelişmesi teşvik edilmiş (<http://www.bilgesam.org/incele/866/-sincan-uygur-ozerk-bolgesi'ndeki-sorunun-kaynaklari/#.WX3C-flSDIX>) ve Türk nüfusunu azınlığa düşürüp gelecekte yapılması muhtemel referanduma sayı çoğunluğu kazanmak amacıyla Doğu Türkistan'ın sosyo kültürel etnik yapısı planlı bir şekilde dönüştürülmeye başlanmıştır ve bu gaye doğrultusunda çok sayıda Han kökenli Çinli nüfus yerleştirilmiştir.

Doğu Türkistan resmi nüfus istatistikleri resmen Çin işgali (1949) sonrasında başlatılmıştır. O zaman bildirilen Doğu Türkistan nüfusu 4.333.000 dir (ÖZÖNDER, 1999).1949 yılında yapılan nüfus sayımına 0-15 yaş grubu dahil edilmemiş, nüfus cüzdanı verilmemiştir (CENGİZ, 1997).Pekin hükümeti Türkleri resmi belgeler ile kanıtlanabilen öz vatanında azınlıkta bırakmak ve uygulayacağı asimilasyon politikası ile artan Çin nüfusu içerisinde Uygur Türklerinin nüfusunu eritmeyi kendine politika edinmiştir. ÇHC nüfus dengesini kendi lehine değiştirmek için doğum kontrolü uygulamıştır. 1985'ten beri katı bir şekilde uygulanan doğum kontrolü politikası sebebiyle ölen kadın ve çocuk sayısı hat safhadadır. Bu planlamanın uygulanmasında da İnsan Hakları İhlali vardır.

2003 yılından beri "İşgücünün fazlası başka bölgelere yönlendirme" politikası Çin'in uyguladığı genç Uygur nüfusunun iş bulma vaadi ile Çin'in iç bölgelerine taşınması ve Çin genel nüfusu içerisinde asimile edilmesidir. Özellikle 16-25 yaş arası Uygur kızlarını Doğu Türkistan'dan alıp daha iyi eğitim, daha iyi iş imkanı adı altında, Çin'in iç bölgelerine götürülmesi asimilasyon politikalarının en göze çarpanı olmuştur. 1 Haziran 2006'dan itibaren katı bir şekilde uygulanan bu politika ile kendi rızalara olmaksızın 240 bin Uygur kızı Çin'in iç bölgelerine gönderilmiştir. Çin'in bu program çerçevesinde 1 milyon Uygur kızını Çin'in diğer bölgelerine götürmeyi hedeflediği bildirilmektedir (<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/187-dogu-turkistan-da-yasanan-olaylarin-sebebi-ve-sonuclari>).

Çin'in iç bölgelerine resmi görevle gitmek zorunda olan Uygur memurlar çalıştığı kurumlardan referans mektubu veya resmi tanıtma yazısı almaya mecbur bırakılmıştır. Oysa Komünist Çin yönetimi Çin'in iç kesimlerinden Doğu Türkistan'a gelen Çinlilere her türlü kolaylığı sağlamıştır. Yine Çin Yönetimi bu göçmen Çinlilerin tekrar Çin'e dönmemeleri ve bu sömürge bölgesinde ebediyen kalmaları için imkanlar sağlamıştır. Doğu Türkistan'da bu göçmenler en iyi iş sahalarına istihdam edilmişlerdir. Doğu Türkistan Türkleri çok düşük ücretler karşılığında Çinli göçmenlere nispeten daha kötü şartlarda çalıştırılmaktadırlar. Çinli göçmenler yüksek maaşlarla doğalgaz ve petrol kuyularında, devlet tarafından finans edilen şirketlerde hatta okullarda çalıştırılmaktadır. Ayrıca mümbit tarım alanları da bu göçmenlere verilmiştir. Bu göçmenler tarafından bölgede işlenen suçlar dahi görmezden gelinmiştir (TANRIDAĞLI, 2005).

Eğitim-Dil

Çin Hükümeti'nin BM'ye sunduğu raporlarında "eğitim hakkı"na dair yasal garantilere yer verilmiştir. İkinci raporda ise azınlıkların yazı dilinin sistemleşmesi ve kamu okullarını idare hakkının sağlanması konusunda Çin Hükümeti'nin çaba gösterdiği yazılıdır. İkinci rapor sunulurken bir hükümet temsilcisi BM Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi'ne, "şartların uygun olması halinde" azınlık dillerinde ders kitaplarının sağlandığını bildirmiştir. Üçüncü raporda çeşitli düzeylerde okul eğitimini alan azınlıkların oranı verilmiştir ki bu rakam 13.64 milyondan fazladır. Dördüncü raporda çocuk yuvalarında yerel azınlık dilinin kullanılabileceği yazılıdır. Doğu Türkistan bölgesinin tarihi, kültürü ve etnik geçmişine dair bilgilerin verilmesi yasaklanmıştır. Hatta yabancı temaların ders kitaplarında okutulmasına dahi yasak getirilmiş, ayrıca öğretim kurumlarının yabancı ülkelerdeki öğretim kurumlarıyla direkt ilişki kurmaları da yasaklanmıştır (CENGİZ, 1997). Çin Anayasası, Doğu Türkistan'ı özerk bölge olarak tanımakta ve bölge halkının kendi dilini kullanma serbestisi vermektedir. Ancak anayasada Uygur dilinin Çince ile birlikte resmi dil olarak kullanılacağı hususu gösterilmiş olmasına rağmen bugün Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygur Türkleri kendi dillerini rahatça kullanamamakta, kendi dillerinde eğitim görememektedir (<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/187-dogu-turkistan-da-yasanan-olaylarin-sebebi-ve-sonuclari>).

Çin yönetimi Uygur Özerk Bölgesi'nde eğitimi kendi dillerinde yürütmeye izin verirken, tüm basın-yayın işler ÇKP'nin Propaganda Bürosu tarafından kontrol ediliyordu. 1980'ler kadar okullarda Mao'nun eserleri ve ilkeleri ezberletilirken, 1980'lerden sonra okul derslerinin Uygurlar tarafından hazırlanmasına izin verilmiş, kitapların çoğu da tercüme edilmiştir. Sadece edebiyat müfredatları Uygurlar tarafından yazılmaktadır. Bu aslında Çin'in 1978'deki Ding Xin Çin'in Liberalleşme ve dışı açılmasının sonucuydu. 1990'lı yıllardan itibaren Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle Çin bölgedeki politikalarını yeniden katılaştırmış ve üniversitelerden başlayarak, sonrasında lise hatta anaokulu olmak üzere, Uygur dilini yasaklamıştır. Önceden sadece edebiyat müfredatına izin verirken, günümüzde bu serbestinin de yok sayıldığını basından görmekteyiz. Çinliler Çince öğrenmeyi Uygurlara önceleri zorunlu tutmadılar. Ancak 1990'lardan sonra Uygurlara ilk, orta, lise eğitimini kendi dillerinde sürdürmeye izin

verirken üniversite eğitimini sürdürmek için 2 sene Çince kursuna gitmelerini şart koşturmaktadır ve bunu bitirdikten sonra lisans eğitimi almaktadırlar (ÖZÖNDER, 1999).

Din

Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. Maddesi “ Her bir Çin vatandaşı din inanç ve özgürlüğe sahiptir, devlet vatandaşın normal dini faaliyetini korur, kimse dini bahane ederek sosyal düzeni bozamaz, insanların sağlığı ile oynayamaz ve devletin eğitim programına karşı çıkma girişiminde bulunamaz; dini inanç, dini cemaat ve dini hareketler dış güçlerin kontrolünde olamaz.”

Görüldüğü üzere din hürriyeti ÇHC Anayasası 36. Madde (http://english.gov.cn/archive/laws_regulations/2014/08/23/content_281474982987458.htm) ile güvence altına alınmıştır. Dini inanç, cemaat ve hareketlerin dış dünya ile bağı kesilmeye gidilmiştir. Dini inançların 1966 Kültür Devrimi'nde doğrudan baskı altına alınmıştır. Bazı durumlarda dini baskı doğrudan milli baskıyla bağlantılı olmuştur. Anayasada verilen haklara ve özgürlüğe rağmen dini inançlarından vazgeçmeyenler iktidar yapısından ve nimetlerinden izole edilmektedir. Çünkü yönetim kadrolarını oluşturan Komünist Parti'si kadrolarının “dindar olmaları” yasaklanmıştır. Tüm özel dini okulların kapatılması kararı alınmıştır. 1997 Şubat ayından bu yana Müslümanlar için yapılması farz olan Cuma hutbelerinin yapılması yasak getirilmiştir. Yüzlerce din adamı ve Kur'an okumak, öğrenmek isteyenler de tutuklanmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuzeybatısını oluşturan ve “özerk bölge” statüsünde bulunan Doğu Türkistan'da din; Çin Komünist Partisi'nce afyon olarak, devletteki otoriteler tarafından ise “ulusal birliği tehdit unsuru” olarak hatta “insanların sağlığını bozan faktör” olarak kabul edilmiştir. İbadet yerleri ise bu tehdidin potansiyel odak noktası olarak görülmüş ve bunların sonucu olarak da “dini faaliyetlerin özgürce yapılması” kısıtlanmıştır. Çünkü Çin yönetimine göre dini inançların özgür olması demek, dinin özgür olması demek değildi. Bu resmi beyanda görüleceği üzere, aslında birbirinin aynı olan din ve dini inançlar birbirinden farklı olarak değerlendirilmiştir. “Dinin özgür olmadığı” açıkça ifade edilmesi, açık bir insan hakkı ihlalidir. Halbuki İnsan Hakları Beyannamesi'nin 9.uncu maddesinde “her insanın düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahip olduğu” belirtilmiştir.

31 Mayıs 1984'de kabul edilen ve 1 Ekim 1984'de yürürlüğe giren “Milli Sınırlara Sahip Özerk Bölgeler Yasası'nın 18. Maddesinde de tıpkı 1982 Anayasası'nda olduğu üzere “ millî otonom bölgelerinin yönetim organlarının her milletten vatandaşların dini inanç ve özgürlüğünü teminat altına aldığı” yazılı olmasına rağmen, uygulamada din, inanç ve ibadet hürriyetine, hatta vaaz verme, camiide kalabalık grup halinde ibadet etme, uzun dua okuma ve kutsal kitaptaki bazı ayetlerin okunmaması gibi kısıtlamalar getirilmiş memurların, işçilerin ibadet yerlerine gitmeleri ve ibadet yapmaları yasaklanmış, ibadet yaptığı tespit edilenler işten atılma, gözetim altına alma veya para cezalarına çarptırılmış; kadınların, dini ibadetlerini yapmalarına, 18 yaşındaki küçüklerin dini kurs ve eğitim görmelerine ve ibadet yapmalarına yasak getirilmiş, isteyen özel şahısların dini okul veya kurs açmaları men edilmiş; öğrencilerin dini kurs ve okullarda okumaları yasaklanmış, hatta dini eğitim aldıkları veya ibadet yaptıkları tespit edildiğinde cezalandırılacağı resmi belgelerle ifade edilmektedir (CENGİZ, 1997, s.1408).

Gulca Katliamını örnek gösterecek olursak; 1996'da alınan çok gizli kararlar ile özellikle devlet dairelerinde çalışan Müslümanlara pek çok ağır yasaklar getirilirken halk dinî kısıtlamalarla ayaklanmaya zorlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak 1997'de bir kadir gecesi camiye gelen kadın ve gençlerin girişi engellenmiş halkın isyanı sonucunda Çin ordusu duruma müdahale ederek kanlı bir katliama neden olmuştur. 300 Müslüman ölmüş, 10 bin Müslüman tutuklanmış, ülke genelinde devam eden tutuklamalar sonucu resmî rakamlara göre 17 bin kişi Halk Kurtuluş Ordusu'na ait inşaat ve çalışma kamplarına gönderilmiştir (TÜRKÖLMEZ, TÜRKAN, 2014).

Seyahat Hürriyeti

Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi Sözleşmesi'nin 5. Maddesindeki garantilere rağmen, Çin Hükümeti, Doğu Türkistan'da seyahat hürriyetine kısıtlama getirmiş ve kısıtlama devam etmektedir. Bunun yanı sıra yine bu sözleşmenin 5. Maddesi ile garanti altına alınan "bir yerden ayrılma hakkı" üzerinde de kısıtlamalar mevcuttur. Bilhassa kırsal kesimden şehre göç kesinlikle yasaklanmıştır (CENGİZ, 1997, s.1409). Ayrıca Doğu Türkistan Türklerinin Mart 2017'den bu yana pasaportları toplatılmış, yurtdışından gelenlerin de rızası alınmadan çalışmaya mecbur bırakılmıştır. Dış ülkelere gidip sonradan vatanına dönmek isteyen Doğu Türkistan Türklerinin önüne Çin yönetimi tarafından birçok engeller konulmuştur.

Nükleer Denemeler ve Çevre Sorunları

Çin'in "Nükleer Araştırma Merkezi" ve "atom deneme alanı" Doğu Türkistan'ın Lop Nor (veya Nur) bölgesindedir. Çin buraya nükleer bomba deneme üssünü kurma kararını, Sovyet uzmanlarının tavsiyeleri ile 1958'de vermiş, üssün inşasını 1960'ta tamamlamış bulunuyor. Ayrıca Çin'in "Nükleer Füze Üssü"nü de bu bölgede olduğunu Quick Dergisi 1988 yılında açıklamıştır. 16 Ekim 1964'de hiçbir koruyucu tedbir almadan ilk atom bombası patlatılmıştır. 1964'te başladığı nükleer denemelere 1996'ya kadar devam eden Çin, bu 32 yıl zarfında 22 yer altı, 23 atmosfer denemesi yapmıştır. Bu denemeler, bölgedeki en büyük çevre ve insan sağlığını tehdit edici faktör olmaktadır. Radyasyon sonucu 210.000 kişinin kanser ve benzeri hastalıklardan öldüğü resmi olarak bilinmektedir (HARMANCI, 1997). Bölgede halen radyasyonun insan hayatına verdiği zararlar bertaraf edilmiş değildir.

11 Eylül Sonrası Uygur Türkleri ve Çin Etkileşimi

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırının muhtevası ve sonuçları, batılılarda yeni bir algıya sebebiyet vermiştir ve bu algı daha sonraları Çin'in Doğu Türkistan Türkleri'nin hak iddialarını kuvvet kullanarak bastırmasında meşru dayanağı olmuştur. ABD Afganistan'da başlattığı "Radikal İslamcı Terörist" avı Çin'in Doğu Türkistan'da aynı gerekçe ile Uygur Türklerini tutuklamasına, yaptırıma maruz kalmalarına sebep olmuştur. 11 Eylül saldırısı sonucunda küresel anlamda terörle mücadele stratejileri noktasında farkındalık oluşmuş ve uluslararası sistemin aktörleri de bu kapsamda işbirliği ve yoğun etkileşim içine girmişlerdir. Bölgesel olarak anti terör kapsamında Şangay İşbirliği Örgütü'nü dayanak gösterebiliriz. 11 Eylül sonrası bulduğu fırsatı iyi değerlendiren Çin, kendini haklı

çıkarcak propaganda söylemleri ve materyalleri hazırlayarak dağıtmış, Uygurlara karşı yürüttüğü soykırımı ‘terörle mücadele’ olarak yansıtmaya ve 1990’lardan itibaren dünyadan aldığı tepkiler karşısında kendini aklamaya çalışmıştır. Bu çabalarının neticesinde 2002’de Doğu Türkistan İslami Hareketi BM’nin terörist listesine alınmıştır (TÜRKÖLMEZ, TÜRKAN, 2014).

İnsan hakları ihlallerinin odaklandığı esas unsur “self-determinasyon” hareketleridir. “Tüm halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir” diye değinilen Birleşmiş Milletler Şartı’na göre kendi kaderini tayin hakkı ne devletlere ne de bireylere tanınmış bir haktır, bu hakkın sahibi “halklar”dır (<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/53-54/05-huseyin-kalayci-kendi-kaderini-tayin-kimlerin-hakki.pdf>) Ulusların kendi kaderini tayin hakkı söz konusu olduğunda Uygur Türklerinin hakkı doğmaktadır fakat bu doğrultudaki hak iddiaları ve eylemleri tam tersi yönde uluslararası norm ve kuralları önüne geçmiş ve terörizm olarak nitelendirilmiştir.

Nisan 2005’de, ilk kez bir uluslararası örgüt, insan hakları izleme örgütü (*Human Rights Watch*), ÇHC’nin Uygurlara karşı uyguladığı gizli ve açık resmi kanunların ve Çin uygulamalarının doğruluğunu araştırmak için Çinli bir insan hakları örgütü ile işbirliği kurmuş ve bölgedeki durumu belgelediği resmi bir rapor yayınlamıştır. Daha önceden deşifre edilen hükümet ve komünist parti belgeleri, yerel kanunlar, resmi gazete, bölgede gerçekleştirilen görüşmeler vb. önemli kaynaklara dayandırılan bu rapor, Uygurların dini özgürlükleri başta olmak üzere, kültürel, sosyal ve ekonomik haklarının ellerinden alındığını, Uygurların bir araya gelmelerine, problemlerini özgür bir şekilde dile getirmelerine ve özgür bir şekilde kültürel kimliklerini ifade etmelerine sert önlem ve engeller konulduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu raporda, Merkezi yönetimin, Uygurların kendi kimliklerini tanımlamada önemli bir etkeni oluşturan dinsel toplumsal yapıyı asimile veya ortadan kaldırma üzerinde konumlanan politikası net bir şekilde ortaya konmuştur. Örneğin bu konuda, Sincan Bölgesi Komünist Parti Genel Sekreteri Wang Lequan’ın şu sözleri aktarılmaktadır: “Sincan’da yetkili makamların en önemli vazifesi, dini idare etmek ve yönlendirmektir. Böylece ekonomik yapıyı, vatanın bütünlüğünü ve ulusun birliğini korumak noktasında merkezi yapıya hizmet etmiş olurlar.” (<http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararası-insancil-hukuk/> Erişim 30.07.2017)

Çin hükümeti Doğu Türkistanlıların kendilerine karşı sürdürülen, fizik ve kültürel soykırımı karşı gösterdikleri direnç, miting ve ayaklanmaları dünya platformlarında özellikle 1 Eylül 2001’den sonra “Radikal İslam Terörü” olarak nitelendirmeye çalışmaktadır. ABD Çin’e karşı “Hür Asya Radyosu” (Free Asia Radio) ‘nu açmış, başta Çince olmak üzere Tibetçe, Moğolca ve Uygurca radyo yayınlarını Washington’dan Çin’e yapmaktadır. ABD Çin ile yaptığı ticari görüşmelerinde sürekli olarak Doğu Türkistan ve Tibet’teki insan hakları ihlallerini gündeme getirmektedir (KOCAOĞLU, 2006, S.23).

1982 ÇİN ANAYASASI’NA GÖRE SINCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ’NİN STATÜSÜ

Sincan Otonom Bölgesi Çin Halk Cumhuriyeti’nin 6 idare bölgesinden en geniş yüzölçümüne (1.6 milyon km²) sahip olan idare bölgesidir. İdari statüsü 1955 yılında

tanınmıştır. Sözkonusu bölgede yaşayan Uygur Türkleri azınlık statüsünde görülmektedir. Bu tanımlama ve statünün gereği olarak 1982 ÇHC anayasasının bazı maddelerinde otonomilere ve azınlıklara bazı temel haklar verilmiştir (<http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararasi-insancil-hukuk/>) Ayrıca anayasa metinlerine “diğer milletlere diskriminasyon ve zulümler yasaklanmaktadır” ibaresi ilave edilmiştir. Gerçekte Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası (http://english.gov.cn/archive/laws_regulations/2014/08/23/content_281474982987458.htm), azınlıkların haklarına dair geniş çaplı garantiler açıklamaktadır. Daha önceki Çin Anayasalarına kıyasla azınlıkları ve özerk bölgeleri ilgilendiren hükümler değişiklikler göstermiştir. Bu hükümler azınlık haklarına ilişkin olarak yeni Anayasanın eskileri üzerinde hukuki açıdan ilerlemesini göstermektedir (CENGİZ, 1997).

ÇHC Anayasası'nın 4. Maddesinde: “milliyetlerin eşitliği belirtilmiş, özerk bölgelerde azınlıkların haklarının korunması için “özerklik organları” tesis edildiği” vurgulanmıştır. 4. Madde son paragraf, 121. ve 119. Maddelerinde; “kendi yazı dillerini koruma, geliştirme, kendi gelenek ve göreneklerini koruma ve yenileme hakkı” (md;121) ve “milli ve kültürel mirasları koruma ve tanzim etmede, milli kültürü devam ve eleştirmede özerk yönetimin bağımsız hareket edeceği” (md;119) hususu belirtilmiştir. Oysa ki milli eserler tahrip edilmiş, bilim-spor gibi alanlarda başarı elde eden kişilerin yurtdışına çıkışları engellenmiş, Çince bilmek işe alınmada ön koşul olarak sunulmuş bu suretle azınlık gördükleri Uygur Türklerinin ana dilleri geri plana itilmiştir.

ÇHC Anayasası'nın 59, 65, 114 ve 116. maddelerinde; “Milli Halk Kurultayı Daimi Komitesi'nde, yerel idarelerde etnik azınlıkların eşit temsili vurgulanmış ve özerk yönetimlerin bölge milliyetinin politik, ekonomik ve kültürel kimliklerini geliştirmede belirli düzenlemeler yürürlüğe koyma hakkına sahip olduğu” (116. mad.) belirtilmiştir. Oysa Özerk yönetim karar verme, kararları yürürlüğe koyma ve dış ülkelerle temas kurma veya dış ülkelere müracaat eden hükümet ya da sivil toplum örgütleriyle anlaşmalar yapma yetki ve insiyatifi yoktur. Ayrıca Doğu Türkistan Özerk Yönetimi'nin Uluslararası Trafığe açık havaalanları, askeri havaalanları ile Gümrük idareleri üzerine denetim hakkı dahi yoktur. Çin Halk Kurtuluş Ordusu'na bağlı olarak kurulan “Bingtoven üretim ve İnşaat Ordusu”nun komünlerde yetiştirilen ürünleri özerk yönetime danışmadan ihraç etme hakkı vardır.

ÇHC Anayasası'nın 117 ve 118. Maddelerinde; “Otonom idarelerin bölgenin mali durumunu yönetme yetkisine sahip olduğu belirtilerek, bölge ile ilgili bütün gelirlerin özerk yönetim tarafından kullanılacağı ve devlet planları önderliğinde yerel ekonomik gelişmenin düzenlenebileceği” ifade edilmiştir. Oysa 1949'dan bu yana bölgenin tüm ekonomik kaynakları hammadde olarak merkezi Çin'e götürülmektedir. 1980'li yıllara kadar Doğu Türkistan'dan esasen hammadde taşımakla sınırlı bir ekonomik politika izlemiştir. 1980 sonrası Sovyetler Birliği bünyesindeki komşu Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını elde etmesiyle yeni bir planlama uygulamaya konulmuş, hammadde kaynakları bölge içinde işlenmeye başlanmıştır. Sınırlı da olsa bölge dış yatırımlara açılmıştır. Ancak sistemde bir değişiklik olmamış, bu defa işlenen ürünler, merkezi Çin'e taşınmaktadır. Ürünlerin fiyatı Pekin yönetimince belirlenmektedir.

ÇHC Anayasası'nın 120. Maddesinde; "milli özerk bölgelerin idari organlarının yerel ihtiyaçları gözönünde bulundurularak ve devletin askeri sistemine uygun olarak, toplum düzenini sağlamak için "yerel kamu güvenlik güçleri oluşturabilirler." cümlesi yer almaktadır. Özerk yönetimlere verilen bu yetkiye, yetkinin verildiği anayasa maddesinin içinde kısıtlama getirilmiştir. Çünkü aynı maddeye göre böyle bir güç oluşturabilmek için Devlet Konseyi'nin izni gerekmekte ve devletin askeri sistemine uygunluk şartı aranmaktadır.

Gerçek uygulamaya bakıldığında; Özerk statü hakkı verilen Doğu Türkistan'a ve diğer özerk bölgeler (Tibet, Moğolistan, Mançurya) tanınan siyasi, ekonomik, kültürel haklar uygulamada verilmemekte, böylece "anayasal bir suç" işlenmektedir (CENGİZ, 1997, s.1402). Anayasada yer alan "Özerklik" kavramı sözde kalmakta Doğu Türkistan Pekin yönetiminin atadığı Çin Komünist Partisi bölge sekreteri tarafından yönetilmektedir. Özerk Bölge başkanının tek başına karar verme ve imza yetkisi bulunmamaktadır. Hatta Doğu Türkistan'da özerk yönetimin Komünist Parti ve Pekin'in izni olmadan bir başka ülke ile ticari anlaşma imzalamaya yetkisi dahi yoktur. Bölgede özerk yönetimden başka, onunla aynı yetkilere, hak ve hukuka sahip 7 türlü devlet organı mevcuttur. Bu organlar özerk bölge yönetiminden daha fazla imtiyaza sahiptir. Bilhassa ekonomik açıdan geniş imtiyaz ve yetkileri vardır ve özerk bölge yönetimine haber vermeden yurt dışındaki bir şirket ile ticari anlaşma yapma haklarına sahiptirler. Hükümet ve diğer bütün devlet organları Çin Komünist Parti baskısı altındadır. Yasama-yargı tümüyle parti kontrolü altındadır. Tüm talimatlar Çin Komünist Parti tarafından alınmakta ve ilan edilmektedir. Kendi dini-millî vecibelerini rahatça yerine getirmeleri engellenmektedir. Özellikle Ekim 2003'ten itibaren de bütün resmi okullarda Uygurca yasaklanmış, Uygurca kariyer yapmış bütün eğitimciler, profesörler ve yazarlar görevlerinden alınmıştır (<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/187-dogu-turkistan-da-yasanan-olaylarin-sebebi-ve-sonuclari>). İhlallerin çoğunun baskıcı kanunlardan ve Çin Hükümeti'nin resmi politikasından kaynaklandığı İnsan Hakları Teşkilatlarınca tespit edilmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendi anayasasında değindiğimiz maddelere karşı sorumluluğu olmasına rağmen; politikaları ve çıkarları gereği bu sorumluluğu yerine getirmediği açıkça görülmektedir. Hal böyle iken, Uygur Türkleri anayasal haklarının yerine getirilmesini Çin Halk Cumhuriyeti'nden talep etmektedir fakat Çin Halk Cumhuriyeti Uygur Türklerinin hak taleplerine karşı katı nitelikte çeşitli politikaları yaptırım olarak uygulamaktadır. Uluslararası hukuk sistemi geldiğimiz noktada son derece sistematik olmasa dahi, insancıl hukuk kapsamına giren her eylem veya teşebbüs bu modern çağda çözümsüz kalmaması gerekir. Çin Anayasası dışında hazırlanan Özerklik Yasası'nda da belirtilen haklar için Çin Halk Cumhuriyeti'nin sorumluluğunu yerine getirmesi elzemdir.

EVRENSEL İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİ'NE GÖRE SİNCAN ÖZERK BÖLGESİ'NİN DURUMU

26.2.1945 tarihli Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın Önsöz kısmında ve 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesi'nde

“İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına,

Birleşmiş Milletler halklarının, Antlaşmada, insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilan etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmaya karar verdiklerini beyan etmiş bulunmalarına,

Bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının yukarıdaki taahhüdün yerine getirilmesi için son derece önemli bulunmasına göre, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima gözönünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye devletler ahali gerektse bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahali arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri amacıyla bütün halklar ve milletler için ulaşılabilecek ortak ideal olarak işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilan eder.” (BOZKURT, 2011, s.309).

İbaresi geçmektedir. İşbu sözleşmede belirtildiğinin aksine Doğu Türkistan halkı, ikinci sınıf insan muamelesi görmekte ve yıllardır Çin işgali altında gayri insani ve onur kırıcı muamelelere maruz kalmaktadır.

Beyannamenin 4. Maddesinde (Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı) ; “Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz, hiç kimse zorla çalıştırılmaz veya mecburi çalışmaya tabi tutulamaz...” denilmesine rağmen Doğu Türkistan’da insanlar Komün adı verilen mecburi çalışma kamplarında çalıştırılmaktadır.

Beyannamenin 5. Maddesinde (Hürriyet ve Güvenlik Hakkı) ; “Her ferdin hürriyete ve güvenliğe hakkı vardır...” denilmesine rağmen Doğu Türkistan halkı uç noktada sayılabilecek sindirme- asimilasyon politikaları neticesinde hür ve güvenli bir yaşam sahası içinde yaşamamaktadır. Zaman zaman uluslararası gündeme yansıyan haberler bu durumu ortaya koymaktadır.

Beyannamenin 7. Maddesinde (Cezaların Kanuniliği) ; “Hiç kimse işlendiği zaman milli veya milletlerarası hukuka göre bir suç teşkil etmeyen bir fiil veya ihmalden dolayı mahkum edilemez. Keza hiç kimse suç işlendiği zaman tertibi gereken cezadan daha ağır bir cezaya da çarptırılmaz.” denmesine rağmen suç teşkil etmeyen sebeplerden dolayı, çocuklar dahi ağır yaptırımlara maruz kalmıştır. Yaşanan son gelişmelerden birini tanık gösterirsek; 12 Mart 2017’de Şehirlerarası futbol müsabakasına katılmak için gelen taraftarların üzerine rastgele ateş açılması sonucu, 70 Uygur gencinin öldüğü bilinmektedir. Çin işgal yönetimi bu eylemi meşrulaştırmak için Şubat 2017’de meydana gelen bıçaklı saldırı olayını öne sürmektedir. Bu yöntem insan haklarından soyutlanmış gözükmektedir. Vuku bulan ve suç teşkil eden bir cezanın yaptırımını toplu ölüm olmamaktadır, hiçbir gerekçe bu durumu meşrulaştırmamaktadır. Dolayısıyla Çin Halk Yönetimi’nin sorumluluğu burada tekrar tezahür etmektedir.

Beyannamenin 8. Maddesinde; “Her şahıs hususi ve ailevi hayatına, meskenine ve muhaberatına hürmet edilmesi hakkına maliktir.” Denilmesine rağmen aile ve

sosyal hayata müdahale edilmektedir, her Çinli polis mahkeme kararı olmaksızın istedikleri yerde arama yapma, gözaltına alma hakkına sahiptir.

Beyannamenin 9. Maddesinde; “Her şahıs düşünme, vicdan ve din hürriyetine sahiptir...” ibaresi yer almaktadır. Oysa Kızıl Çin hükümeti dini inanç ve eylemleri topyekün görmezden gelmekte, dini eylemlerde bulunanları da çeşitli cezaya çarptırmaktadır. Ayrıca Uygur Türklerinin aidiyet-millî düşüncelerine de saygı duymamaktadır, Sincan Bölgesi’nin Doğu Türkistan olarak adlandırılmasını Pantürkizm olarak nitelendirmektedir.

Beyannamenin 10. Maddesinde; “Her fert ifade ve izhar hakkına malikdir” denmektedir. Oysa Kızıl Çin Yönetimi Uygur Türklerinin millî duyguları doğrultusunda beyan ettikleri gerçek hakkı savunmalarını, söz konusu topraklar üzerindeki hakkın asil sahibi olduklarını ifade etmelerini “devrimci-bölücü hareket” olarak nitelendirmektedir. Bu sebeple Lop Şehir Hapishanesi’nde yüzlerce insan tutuklu bulunmaktadır. Amnesty International, yayınlamış olduğu Kasım 1992 tarihli raporunda; Uygurların, Kazakların ve bölgedeki diğer etnik gruplara mensup olanların temel insan haklarının şiddetsiz ifasından dolayı yargılama olmaksızın tevkif edildiklerinin veya kendilerine uzun hapis süreleri verildiğini ve bunların genelde “Vicdan tutukluları” olabileceğini tespit etmiştir (CENGİZ, 1997, s.1404).

Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Madde Önemi

Sözleşmelerde ortak olan 3. maddede belirtildiği üzere; uluslararası olmayan bazı silahlı çatışmalarda, insancıl amaçlı bazı sınırlamaların ve kuralların uygulanması gerektiği öngörülmüştür. Burada en dikkat çeken ve Doğu Türkistan’da çatışma süreçleri boyunca yaşananlar göz önüne alındığında şu maddelerin kati suretle ihlal edildiği ve bu açıdan ÇHC’nin sorumluluklarının bulunduğu söylenebilir. 1949 Cenevre Sözleşmesinin 3-1 maddesinde “Muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen kimseler, silâhlarını terkedenler ve hastalık, yaralılık, mevkufuk veya herhangi bir sebeple muharebe dışı kalanlar, ırk, renk, din ve akide, cinsiyet, doğum ve servet veya buna benzer herhangi bir kıstasa dayanan ve aleyhte görülen hiç bir tefrik yapılmadan insanî surette muamele göreceklidir. Bu sebeple, yukarıda bahis konusu kimselere; aşağıdaki muamelelerin yapılması, nerede ve ne zaman olursa olsun, memnudur ve memnu kalacaktır:

“Hayata, vücut bütünlüğüne ve şahsa tecavüz her nevi katil, sakatlanma, vahşice muamele, işkence ve eziyet”, “Rehine almak”, “Şahısların izzeti nefislerine tecavüz, bilhassa hakaretamiz ve haysiyet kırıcı muameleler”, “Medenî milletlerce elzem olarak tanınan adli teminatı haiz nizami bir mahkeme tarafından önceden bir yargılama olmaksızın verilen mahkûmiyet kararları ile idam cezalarının infazı.” (<http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararasi-insancil-hukuk/> Erişim 30.07.2017).

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

Bu belge 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Taraf Devletlerin yükümlülüklerini saymak dışında Sözleşme Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Ko-

suçlar; adam öldürme, yok etme, köleleştirme, işkence yapma ve ırza tecavüz gibi fiiller bilinçli olarak geniş çaplı ve sistematik bir şekilde herhangi bir sivil topluluğa yöneltilirse, insanlık aleyhine suç teşkil ettiği belirtilmektedir. Son olarak, savaş suçlarının kapsamını detaylı bir şekilde dörde ayırdığı 8. Maddesinde ise son iki maddeyi uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda işlenmiş eylemler belirlenmiştir. Buna göre; çatışmalarda yer almayan kişilerin öldürülmesi, esir alınması ve işkence yapılması; örf-adet hukukuna ilişkin ihlaller çerçevesinde, kasaba ve köylerin yağmalanması, sivil topluluklara saldırılması, dini, eğitim, sanat, tarihi yerler kapsamında olan birimlere saldırılması ve ırza tecavüz suçları belirtilmektedir (<http://www.unicankara.org.tr/today/4.html> Erişim: 30.2017).

Diğer Sözleşmeler “*Her Tür Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına dair Sözleşme* (1966)”, “*Kadınlara Yönelik Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına dair Sözleşme*(1979)”, “*İşkence ve diğer İnsanlık dışı ya da Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya karşı Sözleşme* (1984), “*Çocuk Hakları Sözleşmesi* (1989)”.

İnsan Haklarıyla İlgili Standartlar

Birleşmiş Milletler insan haklarının korunmasına dair ilaveten başka birçok standart ve kural getirmiştir. Bu standart ve kurallara da kısaca değinmek Birleşmiş Milletler’in insan hakları konusunda kağıt üzerinde ne kadar titiz davrandığını kanıtlamaktadır. Bu “beyannameler”, “işleyiş kuralları” ve “ilkeler” devletlerin taraf olduğu antlaşmalar değildir. Bununla beraber, devletler tarafından şekillendirilmektedirler. Uygulamada bu standartlara da uyulup uyulmadığı tartışmalı haldedir.

Din ve İnanç Temelli Her Tür Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Yok Edilmesine dair Beyanname (1981) , *Kalkınma Hakkı Beyannamesi* (1986), *Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Beyanname* (1992), *İnsan Hakları Savunucularına dair Beyanname* (1998)

SONUÇ

Çin Halk Cumhuriyeti uluslararası arenada ekonomik ve politik güçlü konumdadır, dünya siyasetinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Çin’in Birleşmiş Milletler Örgütü’nün karar alma mekanizmalarında yer alması, daimi üyelik statüsünün tanıdığı Konsey kararlarına karşı veto etme hakkı önemini arttırmakla beraber, sahip olduğu hakları çıkarları doğrultusunda kullanması, gerçekleştirdiği somut eylemlerin meşruluğunun sorgulanmasını gerektirmektedir. Sahip olduğu güçlü konum ve veto yetkisi, BM Andaşması “VII. Bölüm Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi” kapsamında bir müdahale ya da önlemin alınmasını zorlaştırmaktadır.

Uluslararası yükümlülükler, anlaşmalar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve bu konularla ilgili Uluslararası Af Örgütü tarafından alınmış olan kararlar, uyarılar Çin hükümeti için caydırıcı olmaktan uzak gelmektedir. Çin’in yerine getirmekle mesul olduğu her hüküm için kendi onayı bulunmaktadır, sözleşmelere taraf olurken ilgili sözleşmenin doğuracağı hüküm ve sorumluluğun bilincindedir. Bu noktada karşımıza uluslararası hukuk ihlali çıkmaktadır. Hatta diyebiliriz ki, Çin Halk Cumhuriyeti kendi Anayasa maddelerini uygularken çekinceler yaratmakta, bu durum da iç tutarsızlık ve anayasa ihlali olarak nitelendirilmektedir. Çin statükoyu kendi lehine

çevirmekte ve uyguladığı politikaları meşrulaştırmak için de zemini uygun hale getirmektedir. Sadece Doğu Türkistan Türklerinin değil tüm ihlal mağduru milletler için uluslararası sistemin ve yargı mekanizmalarının yeniden revize edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- BOZKURT Enver., (2011), *Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*, (5.Baskı) Ankara.
- CENGİZ İsmail., (1997), “Doğu Türkistan'ın Hukuki Durum ve Temel Sorunları”, Türk Dünyası-II (Temmuz-Ağustos) Sayı 16.
- Harmancı Mehmet., (1997), “Çin Halk Cumhuriyeti ve Doğu Türkistan Sincan-Uygur Özerk Bölgesi” , *Ülke Araştırması*, Mart
- KOC AOĞLU Timur., (2006), , “Dünya Güvenliği ve Dengeleri Açısından Çin”, *Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi*, Cilt:17. Sayı:23.
- KURBAN İklil., (1992), Şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944 – 1949), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- ÖZÖNDER Cihat., (1999/1), “Doğu Türkistan'ın Resmi Çin Sömürgesi Haline Gelişi”, *Doğu Türkistan'ın sesi Dergisi* No:58
- TANRIDAĞLI Oğuzhan., (2005), “Büyüyen Dev” Çin ve Doğu Türkistan Gerçeği”, *Türk Yurdu dergisi*, Aralık Cilt 25, Sayı 220.
- TÜRKÖLMEZ Fadime, TÜRKAN Hüseyin., (2014), *20. Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Katliamlar*, (2.Baskı), İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

- <http://www.unicankara.org.tr/today/4.html>
- <http://akademikperspektif.com/2014/03/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-uluslararasi-insancil-hukuk/>
- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/2080/21543.pdf>
- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/2080/21543.pdf>
- <http://www.bilgesam.org/incele/866/-sincan-uygur-ozerk-bolge-sindeki-sorunun-kaynaklari/#.WX3C-f1SDIX>
- <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/187-dogu-turkistan-da-yasanan-olaylarin-sebebi-ve-sonuclari>
- http://english.gov.cn/archive/laws_regulations/2014/08/23/content_281474982987458.htm
- <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/53-54/05-huseyin-kalayci-kendi-kaderini-tayin-kimlerin-hakki.pdf>
- <http://www.ihop.org.tr/2008/03/26/irk-ayrilmclnn-ortadan-kaldrlmas-komitesi/>